

SHAMOLNI SOG'INGAN BARG: ERKINLIKKA TASHNA SHARQ QIZLARINING AYTILMAGAN HIKOYASI

Keldiyarova Fotima G'ayrat qizi

"Silk Road" International University of Tourism and Cultural Heritage

+998953363308

fotimakeldiyarova1@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Sharq qizlarining ta'lim olishdagi to'siqlar, gender stereotiplari, oilaviy va jamiyat bosimi, kasb tanlash erkinligining cheklanishi, iqtisodiy mustaqillik, ruhiy salomatlik hamda zo'ravonlik bilan bog'liq muammolari ilmiy adabiyotlar tahlili asosida yoritilgan. Tadqiqot natijasida gender tengligini ta'minlashda kompleks yondashuv zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar:

Gender tengligi, Sharq qizlari, gender stereotiplari, ta'lim, oilaviy bosim, iqtisodiy mustaqillik, zo'ravonlik.

Annotation:

This article examines the challenges faced by Eastern girls, including barriers to education, gender stereotypes, family and social pressure, restrictions on career choice, economic independence, mental health, and violence through the analysis of scientific literature. The findings highlight the importance of a comprehensive approach to achieving gender equality.

Key words:

Gender equality, Eastern girls, gender stereotypes, education, family pressure, economic independence, violence.

Аннотация:

В данной статье на основе анализа научной литературы рассматриваются проблемы девушек Востока, связанные с ограничением доступа к образованию, гендерными стереотипами, семейным и общественным давлением, ограничением выбора профессии, экономической независимостью, психическим здоровьем и насилием. Результаты исследования подчеркивают необходимость комплексного подхода к обеспечению гендерного равенства.

Ключевые слова:

Гендерное равенство, девушки Востока, гендерные стереотипы, образование, семейное давление, экономическая независимость, насилие.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda inson huquqlari, gender tengligi hamda ayollarning jamiyatdagi o'рни masalalari xalqaro va milliy miqyosdagi eng dolzarb ijtimoiy muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Gender stereotiplarini rollaridan -erkaklar va ayollarning o'zini qanday tutishi haqidagi jamiyatda shakllangan umumlashtirilgan g'oyalardan farqlashkerak [7]. Mazkur stereotiplar ko'plab Sharq jamiyatlarida qizlarning bolalik davridan boshlab qanday ta'lim olishi, qanday kasb tanlashi, oilada qanday vazifalarni bajarishi va kelajak hayotini qanday yo'lga qo'yishi kerakligi haqidagi qat'iy ijtimoiy tasavvurlarni shakllantirib, ularning shaxsiy tanlov erkinligini turli darajada cheklab kelmoqda. Bunday qarashlar natijasida ayrim qizlar sifatli ta'lim olish imkoniyatidan mahrum bo'lishi, erta yoki majburiy nikohga duch kelishi, iqtisodiy mustaqillikka erishishda qiyinchiliklarga uchrashi hamda o'z salohiyatini to'liq namoyon eta olmasligi kuzatilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy axborot makonining kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi va globallashuv jarayonlari ayollar uchun yangi imkoniyatlarni yaratishi bilan bir qatorda, kiberzo'ravonlik, onlayn nazorat va ruhiy bosim kabi yangi tahdidlarni ham yuzaga keltirmoqda. Mazkur holatlar Sharq qizlarining erkinligi, shaxsiy huquqlari va o'z taqdirini mustaqil belgilash imkoniyatlari bilan bog'liq muammolarni ilmiy jihatdan chuqur o'rganish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Jamiyat taraqqiyoti ayollarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotdagi faol ishtirokisiz to'laqonli rivojlana olmaydi, chunki inson kapitalining muhim qismini tashkil etuvchi xotin-qizlarning imkoniyatlarini cheklash butun jamiyatning rivojlanish sur'atiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Gender tengligining asosiy maqsadi hayotning barcha sohalarida erkaklar va ayollar shaxsiyatini anglash uchun teng ijtimoiy imkoniyatlarni yaratishdan iborat [6]. Shunga qaramay, ko'plab Sharq mamlakatlarida saqlanib qolayotgan patriarxal qarashlar, gender stereotiplari va an'anaviy ijtimoiy me'yorlar ayollarning qaror qabul qilish huquqi, kasbiy faoliyati, iqtisodiy mustaqilligi hamda oiladagi mavqeiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda. Ayniqsa, uy mehnatining asosan ayollar zimmasiga yuklatilishi, oilaviy va jamiyat bosimi, ruhiy salomatlik bilan bog'liq muammolar hamda oiladagi va jamiyatdagi zo'ravonlik holatlari ko'plab ayollarning hayot sifati va farovonligiga salbiy ta'sir etuvchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu maqolada Sharq qizlarining hayotida uchraydigan ana shunday ijtimoiy, madaniy va psixologik to'siqlar kompleks yondashuv asosida tahlil qilinib, ularning ta'lim olish, kasb tanlash, iqtisodiy mustaqillikka erishish va shaxsiy erkinligini ta'minlash yo'lidagi muammolar ilmiy manbalar hamda zamonaviy tadqiqotlar asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari Sharq jamiyatlarida gender tengligini ta'minlash, ayollar huquqlarini himoya qilish va ularning

ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan ilmiy hamda amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda sifat (qualitative) tadqiqot yondashuvi tanlanib, Sharq jamiyatlarida qizlar va ayollar duch kelayotgan ijtimoiy, madaniy hamda psixologik muammolarni chuqur tahlil qilishga qaratilgan ilmiy izlanish olib borildi. Tadqiqot jarayonida gender stereotiplari, ta'lim olishdagi to'siqlar, erta va majburiy nikoh, oilaviy hamda jamiyat bosimi, kasb tanlash erkinligining cheklanishi, uy mehnatining gender bo'yicha noteng taqsimlanishi, ruhiy salomatlik, oiladagi va jamiyatdagi zo'ravonlik, iqtisodiy mustaqillik, qaror qabul qilish huquqi hamda ijtimoiy tarmoqlardagi nazorat va kiberzo'ravonlik masalalariga oid ilmiy adabiyotlar, maqolalar, monografiyalar, konferensiya materiallari, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tashkilotlarning tadqiqot hisobotlari o'rganildi. Mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalarni qiyosiy o'rganish orqali ushbu muammolarning kelib chiqish omillari, ularning ayollar hayotiga ko'rsatadigan ta'siri hamda turli jamiyatlarda namoyon bo'lish xususiyatlari aniqlashga harakat qilindi. Tadqiqot davomida adabiyotlarni tanlashda mavzuga bevosita aloqadorligi, ilmiy ishonchliligi va dolzarbligi asosiy mezon sifatida belgilandi. Shuningdek, turli davrlarda olib borilgan tadqiqotlarning natijalari o'zaro solishtirilib, ular orasidagi umumiylik va farqli jihatlar tahlil qilindi. Bu yondashuv mavzuni bir tomonlama emas, balki ijtimoiy, huquqiy, pedagogik va psixologik nuqtai nazardan kompleks o'rganish imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasining asosini ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish (analysis), sintez (synthesis), qiyosiy tahlil (comparative analysis), umumlashtirish (generalization) hamda interpretatsiya usullari tashkil etdi. Tahlil metodi yordamida har bir muammo alohida o'rganilib, uning sabablari, oqibatlari va jamiyat rivojiga ta'siri yoritildi, sintez usuli orqali esa turli manbalarda keltirilgan ilmiy qarashlar yagona konseptual yondashuv asosida birlashtirildi. Qiyosiy tahlil vositasida Sharq jamiyatlariga xos ijtimoiy qadriyatlar va zamonaviy gender tengligi tamoyillari o'rtasidagi o'xshash hamda farqli jihatlar baholandi, umumlashtirish metodi orqali esa tadqiqot davomida aniqlangan ilmiy xulosalar tizimlashtirildi. Shuningdek, o'rganilgan adabiyotlarda ilgari surilgan nazariy qarashlar hamda amaliy tavsiyalar mazkur maqolaning maqsadiga mos ravishda qayta ko'rib chiqilib, ularning o'zaro bog'liqligi izchil ravishda ochib berildi. Qo'llanilgan metodlar Sharq qizlarining erkinligi va huquqlariga ta'sir etuvchi omillarni keng qamrovda baholash, mavjud muammolarni tizimli ravishda yoritish hamda ularning yechimiga oid ilmiy asoslangan xulosalarni shakllantirish imkonini berdi. Natijada tadqiqotning metodologik bazasi mavzuning murakkab va ko'p qirrali xususiyatini yoritishga xizmat qiladigan ishonchli ilmiy asos sifatida shakllantirildi.

Natijalar

O'tkazilgan adabiyotlar tahlili natijasida Sharq jamiyatlarida gender tengligini ta'minlash bo'yicha huquqiy asoslar mavjud bo'lsa-da, ularni amaliyotda to'liq ro'yobga chiqarishda ijtimoiy stereotiplar va an'anaviy qarashlar muhim to'siq bo'lib qolayotgani aniqlandi. O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgani hamda gender erkaklar va ayollarning jamiyat hayotining barcha sohalaridagi ijtimoiy munosabatlarini ifodalashi ta'kidlangan [5]. Ushbu ilmiy qarashlarni tahlil qilish natijasida gender tengligi faqat huquqiy norma emas, balki jamiyat taraqqiyotini belgilovchi muhim ijtimoiy omil ekanligi aniqlandi. Shuningdek, huquqiy kafolatlarning mavjudligi ayollar huquqlari amalda to'liq ta'minlanayotganini anglatmasligi, buning uchun ijtimoiy ong va munosabatlarning ham o'zgarishi zarurligi kuzatildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, qonunchilik va amaliyot o'rtasidagi tafovut ayrim hollarda qizlarning ta'lim olishi, kasb tanlashi va mustaqil qaror qabul qilishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Demak, gender tengligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlar bilan bir qatorda ularning amaliy ijrosini kuchaytirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish davomida ayollarga nisbatan kamsitish nafaqat shaxsiy huquqlarni buzishi, balki jamiyatning ijtimoiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Ayollarning erkaklar bilan teng huquqliligini cheklaydigan har qanday kamsitish inson qadr-qimmatiga zid va adolatsizlik sifatida baholanishi qayd etilgan [1]. Ushbu fikrlarni tahlil qilish natijasida oilaviy va jamiyat bosimi, erta nikoh yoki qaror qabul qilish huquqining cheklanishi kabi holatlar ham kamsitishning bilvosita ko'rinishlari ekanligi ko'rindi. Shuningdek, ayollar va erkaklar uchun mehnat bozorida teng imkoniyatlar yaratilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi, kambag'allikni kamaytirishi va ijtimoiy farovonlikni yaxshilashi ta'kidlangan [8]. Bu natija ayollarning iqtisodiy mustaqilligi faqat ularning shaxsiy farovonligi emas, balki mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi uchun ham muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Shu bois ayollarning bandligi va iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish gender tengligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida baholandi.

Tahlil natijalari ta'lim tizimida shakllanadigan gender stereotiplari qizlarning kelajakdagi kasbiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Ingliz tili darsliklari va rolli o'yinlarda erkaklarning ko'proq professional, ayollarning esa uy-ro'zg'or bilan bog'liq rollarda tasvirlanishi qizlarning texnik va ilmiy yo'nalishlarga qiziqishini susaytirishi qayd etilgan [9]. Mazkur holatni tahlil qilish natijasida ta'lim jarayonida uchraydigan stereotiplar qizlarning o'z qobiliyatiga bo'lgan ishonchini pasaytirishi va kasb tanlash erkinligini bilvosita cheklashi aniqlandi. Shu bilan birga, ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlash jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglikni rivojlantirishning muhim sharti ekanligi ta'kidlangan [2]. Ushbu xulosalar asosida ta'lim

muassasalarida genderga xolis yondashuvni shakllantirish, darsliklar mazmunini qayta ko'rib chiqish hamda qizlarni barcha yo'nalishlarda qo'llab-quvvatlash zarurligi aniqlandi. Demak, ta'limdagi gender tengligi kelajak avlodning kasbiy va ijtimoiy imkoniyatlarini kengaytirishda muhim omil hisoblanadi.

Adabiyotlarni sintez qilish natijasida gender stereotiplari faqat ta'lim tizimida emas, balki mehnat bozori va oilaviy munosabatlarda ham yaqqol namoyon bo'lishi kuzatildi. Ish joylarida erkaklarning rahbarlik lavozimlariga, ayollarning esa yordamchi vazifalarga ko'proq yo'naltirilishi gender stereotiplarining amaliy ko'rinishi sifatida izohlangan [3]. Ushbu holatni tahlil qilish natijasida ayollarning rahbarlik salohiyati ko'pincha mavjud imkoniyatlar emas, balki jamiyatdagi stereotipik qarashlar sababli cheklanayotgani aniqlandi. Shuningdek, oilada ayol va erkak o'rtasidagi o'zaro hurmat hamda tenglik sog'lom psixologik muhit va farzandlarning ijobiy ijtimoiylashuviga xizmat qilishi qayd etilgan [4]. Mazkur natija oiladagi teng munosabat nafaqat ayollarning ruhiy salomatligini mustahkamlashi, balki kelajak avlodning gender tengligi haqidagi qarashlarini ham shakllantirishini ko'rsatdi. Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar Sharq qizlarining erkinligi va imkoniyatlarini kengaytirish uchun huquqiy islohotlarni ijtimoiy ongni o'zgartirish, stereotiplarni kamaytirish, sifatli ta'limni rivojlantirish va oilada tenglik tamoyillarini mustahkamlash bilan uyg'un holda amalga oshirish zarurligini ko'rsatdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Sharq jamiyatlarida ayollarning huquq va erkinliklarini cheklovchi omillar alohida muammolar sifatida emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'langan murakkab ijtimoiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Qizlarning bolalik davridan boshlab ma'lum ijtimoiy rollarga moslashtirilishi ularning dunyoqarashi, o'ziga bo'lgan ishonchi va kelajakdagi maqsadlarini shakllantirish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Natijada ayrim qizlar o'z qobiliyatlari va qiziqishlariga mos bo'lgan yo'nalishni tanlash o'rniga jamiyat kutayotgan me'yorlarga moslashishga majbur bo'ladilar. Bunday holat inson kapitalidan samarali foydalanish imkoniyatlarini kamaytiradi hamda jamiyatning innovatsion rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli gender tengligini faqat ayollar manfaatiga xizmat qiluvchi masala sifatida emas, balki barqaror ijtimoiy taraqqiyotning muhim omili sifatida baholash zarur. Mazkur yondashuv davlat siyosati, ta'lim tizimi va oilaviy tarbiya jarayonlarida uyg'un ravishda qo'llanilgandagina ijobiy natija berishi mumkin.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi ayollar uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, yangi xavf-xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy hayotni nazorat qilish, kiberzo'ravonlik, tahdid va ruhiy bosim holatlari ko'plab qizlarning o'z fikrini erkin bildirishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat ayollarning nafaqat virtual makondagi xavfsizligini, balki ularning ruhiy

salomatligi va ijtimoiy faolligini ta'minlash masalasiga ham alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Shu bilan birga, iqtisodiy jihatdan boshqalarga qaram bo'lib qolish ko'plab ayollarning zo'ravonlik yoki bosim mavjud bo'lgan muhitni tark eta olmasligiga sabab bo'lishi mumkin. Demak, ayollarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va sifatli kasbiy ta'limni rivojlantirish gender tengligini ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishlarda olib boriladigan islohotlar ayollarning jamiyatdagi faolligini oshirish bilan birga, oilalar farovonligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, Sharq jamiyatlarida qadimiy urf-odatlar va zamonaviy demokratik qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash gender tengligini ta'minlashdagi eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Milliy qadriyatlarni asrash muhim bo'lsa-da, ular ayollarning asosiy huquq va erkinliklarini cheklovchi omilga aylanmasligi lozim. Jamiyatda qizlarning ta'lim olishi, kasbiy rivojlanishi, mustaqil qaror qabul qilishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini qo'llab-quvvatlovchi ijobiy ijtimoiy muhitni shakllantirish kelajak avlodning barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunda davlat organlari, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari hamda oilaning o'zaro hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Gender tengligi bo'yicha huquqiy islohotlarni amaliy hayotga samarali tatbiq etish, aholining gender madaniyatini oshirish va stereotipik qarashlarni bosqichma-bosqich bartaraf etish orqali ayollarning ijtimoiy mavqeini yanada mustahkamlash mumkin. Shu jihatdan olib qaralganda, Sharq qizlarining erkinligi va imkoniyatlarini kengaytirish nafaqat alohida shaxslarning, balki butun jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari Sharq jamiyatlarida qizlar va ayollarning ta'lim olish, kasb tanlash, iqtisodiy mustaqillikka erishish, mustaqil qaror qabul qilish hamda o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish yo'lida gender stereotiplari, oilaviy va jamiyat bosimi, an'anaviy qarashlar hamda turli ijtimoiy to'siqlar mavjudligini ko'rsatdi. Shuningdek, ruhiy bosim, zo'ravonlik, uy mehnatining asosan ayollar zimmasiga yuklanishi va zamonaviy axborot makonida uchrayotgan kiberzo'ravonlik kabi omillar ham ularning hayot sifati va ijtimoiy faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Shu sababli gender tengligini ta'minlash faqat qonunchilikni takomillashtirish bilan cheklanib qolmasdan, ta'lim tizimi, oilaviy tarbiya, ommaviy axborot vositalari va jamiyat ongida mavjud stereotiplarni bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi. Zero, Sharq qizlarining erkinligi va imkoniyatlarini kengaytirish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti va inson kapitalining yuksalishi uchun ham muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMT Bosh Assambleyasi. (1967, 7-noyabr). *Ayollarga nisbatan kamsitishlarni bartaraf etish to'g'risidagi Butunjahon deklaratsiyasi* (1-modda).
2. Egamberdiyeva, I. A. (Trans.). (2025). *Ta'lim tizimida gender tengligi. Uz Conferences*, 1(2). <https://uzresearch1.uz/index.php/UC/article/view/161>
3. *Gender stereotiplari*. (2025). *Modern Education and Development*, 25(1), 167–169. <https://scientific-jl.com/mod/article/view/10935>
4. Ismoilova, S. N. (2025). O'zbek oilalarida ayol va erkak rollariga oid stereotiplarning psixologik oqibatlar. *International Journal of Science-Innovative Research*, 1(4), 419–421. <https://globalscholars.uz/index.php/ijsir/article/view/855>
5. Oqmatov, B. H. (2024). O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ayollar va erkaklarning teng huquqligi kafolatlanganligi. *European Science International Conference: Analysis of Modern Science and Innovation*. <https://esiconf.org/index.php/AMSI/article/view/3528/3313>
6. *O'zbekistonda gender tengligi va uning huquqiy asoslari*. (2024). *Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-Gumanitar Fanlar Respublika Ilmiy Amaliy Konferensiyasi*, 2(5), 233–237. <https://universalpublishings.com/index.php/gumanitar/article/view/6019>
7. Rustamova, S. S. Q., & Oribboyeva, D. (2025). Ta'limda gender stereotiplari va ularni yengish usullari. *Science and Education*, 6(12), 719–726. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/8281>
8. Saidabdullayev, O. (2026). Gender tengligini ta'minlashning huquqiy asoslari. *Центральноазиатский журнал академических исследований*, 4(7), 108–111. <https://www.in-academy.uz/index.php/CAJAR/article/view/54644>
9. Sevilay, A., Öz, E., & Erdamar, G. (2022). Gender in education: A systematic review of the literature in Turkey. *International Journal of Contemporary Educational Research*.